

Mira Kolar-Dimitrijević

Zagreb

UDK 371.1-05 Mayer, M.
371(497.544)“1914/1918”

Primljeno: 2006. godine
Izvorni znanstveni članak

MILUTIN MAYER KAO ŠKOLSKI NADZORNIK NA PODRUČJU SRIJEMA I SLAVONIJE ZA VRIJEME PRVOGA SVJETSKOG RATA

Od Mažuranićevog zakona o školstvu školski nadzornici preuzeli su kontrolu nad radom škola na razini županija, a kasnije i gradova i kotareva. Bili su to u pravilu najbolji stručnjaci u svojoj struci i na njima je bila velika odgovornost. Milutin Mayer je počeo raditi kao školski nadzornik 1908. i naslijedio na mjestu zemaljskog školskog nadzornika Antuna Cuvaja 1912., ali je to bilo vrlo kratko, te je uskoro premješten za županijskog školskog nadzornika u Srijemsku i kasnije u Virovitičku županiju, tj. u Vukovar i Osijek, i od 1912. do 1921. radi na tom području. Bila je to za njega nova sredina, jer je čitav dotadanji život proveo na području velike Zagrebačke županije. Mayerov rad i život u Slavoniji i Srijemu i loš završetak njegove nadzorničke karijere danas je potpuno zaboravljen, pa je zanimljivo da to ostane u memoriji naroda, pogotovo s obzirom na njegovu istaknutu funkciju u Društvu braće Hrvatskog zmaja, gdje je niz godina obnašao predsjedničku funkciju.

Ključne riječi: *Milutin Mayer, školski nadzornici, povijest školstva, Srijem, Slavonija, 1914-1918. godine*

Do Marije Terezije škole su bile u nadležnosti crkve i crkvenih redova, ali i plemstva, pa je niže školstvo ovisilo o crkvi i svećenstvu. To je imalo za posljedicu poprilično kaotično stanje u školstvu i ogromnu raznolikost u lokalnim prilikama. No pismenost je postajala sve važnija. Nepismen čovjek nije mogao biti niti vojnik. Stoga školstvo postaje izuzetno važno i za apsolutističke vladare i oni uvode u školstvo red, ne uništavajući sve staro, već nadograđujući, upotpunjavajući i poboljšavajući, pa su paralelno s općim normalnim školama djelovale i posebne crkvene škole.

Carica Marija Terezija je sustavnu brigu o školstvu prenijela na državu i Nikola Škrlec Lomnički je 1769. imenovan vrhovnim ravnateljem nauka za Hrvatsku i Slavoniju, pa se pojačava prosvjetna djelatnost. No kontrolu je ostavila i crkvi. Godine 1774. uveden je u škole *Allgemeine Schulordnung*, a 22. kolovoza 1777. carica je donijela *Ratio educationis* kojim je osnovno školstvo postalo obvezno, a godinu dana ranije osnovana je u Zagrebu i Kraljevska akademija znanosti s teološkim, filozofskim i prav-

nim fakultetom u Zagrebu od kojih je opstala kao posebna institucija sredinom 19. stoljeća samo pravoslavna Akademija, pa je 1874. osnovano zagrebačko Sveučilište cara Franje Josipa s Pravoslavnim, Mudroslovnim i Bogoslovnim fakultetom, a tek se za vrijeme Prvoga svjetskoga rata i kasnije nastavilo s osnivanjem novih fakulteta od vitalnog interesa za život naroda. Nadzornik svih škola u Hrvatskoj i Slavoniji bio je u vremenu carice Marije Terezije Nikola Škrlec, a narodnih škola Antun Mandić, koji je 1777. tužio Gradsko poglavarstvo u Koprivnici da mu nije odgovorilo na upit o stanju škole, iz čega proizlazi da su nadzornici vodili veliku kontrolu nad radom škola.¹

Polovinom devetnaestog stoljeća dolazi do zamjene feudalnog sustava građanskim sustavom. Škole su pretrpjele izvjesne štete već za vrijeme Josipa II. ukinućem crkvenih redova, a zatim u vrijeme francuskih ratova i krize koja je poslije toga zahvatila društvo u vrijeme poluuspjele Metternichove restauracije. Uoči 1848. stanje nije bilo dobro. Nije bez razloga sam ban Josip Jelačić 17. travnja 1856. došao na polaganje kamena temeljca za osnovnu školu u Koprivnici koja i danas služi kao gradska Vijećnica i nalazi se na glavnom koprivničkom trgu. Ovaj čin i dolazak bana opjevan je od Ferde Rusana čak u tri pjesme uz glorifikaciju važnosti prosvjete za narod.² O školama vodi brigu i ban Josip Šokčević u čije je vrijeme Srijem vraćen u sustav Kraljevine Hrvatske i Slavonije, a pored toga je dva puta kao ban posjetio gimnaziju u Vinkovcima, razgovarajući s učenicima kako bi se uvjerio kakvo je njihovo znanje.³

Ban Ivan Mažuranić poznat je ne samo kao ban pučanin već i kao tvorac odličnih zakona i uredbi u unutrašnjoj upravi, svega što mu je dopuštala Hrvatsko-ugarska nagodba koja je Hrvatskoj i Slavoniji ostavila samo mogućnost reguliranja stanja u prosvjeti, upravi, sudstvu i vjerskim pitanjima, ali je i sve te zakone morao potvrditi Hrvatski sabor. Dobro školovan, iskusan i pametan, Mažuranić je stvorio prvi hrvatski školski zakon po kojem je osnovno školstvo postalo obvezno, jednakoobrazno i pod kontrolom upravnih svjetovnih vlasti.⁴

Mažuranić je bio onaj koji je 1874. propisao instituciju školskih nadzornika koji su bili u skladu s upravnim uređenjem. Tako su postojali županijski i podžupanijski, a od 1886., kad je ban Khuen Héderváry uveo novu podjelu županija s kotarevima, županijski i kotarski, a za Zagreb, Varaždin, Osijek i Zemun i gradski školski nadzornici. Ova ustanova nije se više nikada ukidala, već je samo usavršavana, poboljšavana i umnažana u skladu s uvećanjem broja škola. Školski nadzornici bili su u pravilu najbolji učitelji, oni koji su se već potvrdili u pisanoj i govornoj riječi i koji su uživali ugled.

Takvu pretpovijest prije nego što je postao školski nadzornik imao je i dr. Milutin Mayer.⁵ Rođen je 16. studenoga 1874. u Velikoj Ludini u Moslavini kraj Popovače.

¹ Petrić, 2004., 209. Svakako je zanimljivo da je i 1918. bio u Srijemu školski nadzornik prezimenom Mandić.

² Kolar-Dimitrijević, M., Rusan, 2004: 87.

³ Virc, 2000: 419, 423, 425-426. Šokčević je posjetio gimnaziju 1858., 1860. i 1861. Zanimljivo je da prigodom zadnjeg posjeta Vinkovcima u svojstvu bana 18. studenog 1862. nije posjetio gimnaziju.

⁴ Strugar, 1989: 55; Cuvaj, 1908., I svezak.

⁵ Kolar-Dimitrijević, Cris, 2005: 73-88. Za vrijeme boravka u Svetoj Heleni Mayer je objavio 1904. roman *Za krst časni i slobodu zlatnu* (objavljuje se i pod imenom *Tatari u Hrvatskoj*), zatim *Štit kraljevstva hrvatskog*, koji je nagrađen iz Zaklade Dušana Kotura, pa 1905. roman *Pod franačkim jarmom*, konačno 1908. godine *Dolazak Hrvata*.

Osnovnu školu je završio u Maji kraj Petrinje, a višu pučku školu u Glini. Učiteljsku školu je završio u Zagrebu, a nakon toga je od 1895. do 1909. radio kao učitelj u Svetoj Heleni kraj Vojakovca i u Gjurgjicu, pa onda opet u Svetoj Heleni. Pisanjem povijesnih romana iz hrvatske povijesti stekao je ugled i 5. travnja 1909. ban Pavao Rauch ga je potvrdio za školskog nadzornika Zagrebačke županije, što je bila velika čast za 35-godišnjeg učitelja. Ponešto pravaški nastrojen, Milutin Mayer koji je u međuvremenu i doktorirao nije bio po čudi Hrvatsko-srpskoj koaliciji, pogotovo zato što je 1910. postao član Družbe Hrvatskog zmaja kao Zmaj helenski, a njegovi povijesni romani imali su u središtu povijest Hrvatske s jakim osjećajem za vjeru i dom. Bez mnogo buke Mayer je 5. prosinca 1912. premješten u Vukovar za županijskog školskog nadzornika Srijemske županije. Što je zanimljivo, nije ga premjestio dr. Nikola Tomašić kao ban koji je simpatizirao s Hrvatsko-srpskom koalicijom, već Slavko Cuvaj i to stoga što je Mayer odbio da agitira za Slavkovog brata Antuna Cuvaja koji je nakon dugo godina rada kao zemaljski školski nadzornik priželjkivao predstojničko mjesto Odjela za bogoštovlje i nastavu. I tako se dr. Milutin Mayer umjesto na mjestu zemaljskog školskog nadzornika našao u udaljenom Vukovaru, središtu Srijemske županije.

Srijemska županija je bila najveća i najbogatija županija u Hrvatskoj, ali zbog demografske strukture na njenom području prelamali su se interesi različitih svjetova: katoličkog, pravoslavnog, evangeličkog, kalvinističkog, židovskog. To je područje bilo jedino područje Hrvatske koje je bilo zahvaćeno ratnim operacijama te je, nakon što je porazila austro-ugarsku vojsku na Drini, srpska vojska ušla u polovicu Srijema. Na to je reagirala Njemačka cara Vilhelma i njemački generali su 1915. preuzeli komandu nad jugoistočnim bojištem, te se pred snažnim udarom njemačke vojske, koja je počela nadirati preko Dunava prema Beogradu i onda dalje na jug, počela povlačiti srpska vojska zajedno s narodom, te je oko 600.000 osoba krenulo na taj put koji je za mnoge bio put bez povratka jer su stradali u vrlo tegobnom povlačenju kroz gudure Albanije.

Dio Srijema koji je okupirala Kraljevina Srbija 1914. godine bio je 1915. vraćen Hrvatskoj i Slavoniji, ali je situacija u njemu bila vrlo teška, a stanje posve nesređeno. Uspostava normalnog života bila je gotovo nemoguća. Većina sumnjivih osoba, odnosno onih koji su imali svoja sela uz obale Dunava, bila je internirana u sjeverozapadnoj Hrvatskoj na više raznih mjesta.⁶

U takvim uvjetima i Milutin Mayer djeluje kao školski nadzornik u Srijemskoj županiji, a njegov raniji rad i dobra volja prema svima bila je gotovo zaboravljena. Godine 1916. Mayer se požalio što ga prosvjetne vlasti nisu promaknule iako je dobio zlatnu kolajnu "Pro Ecclesia et Pontifice" od pape Benedikta XV. za rad na književnom polju. I možda nikada ne bi došlo do "prosvjetne afere" da Milutin Mayer nije 6. travnja 1917. dobio premještaj iz Vukovara u Osijek za gradskog školskog nadzornika i za školskog nadzornika Virovitičke županije. Međutim, stvarno je počeo raditi u Osijeku tek 31. lipnja 1917. imajući velikih poteškoća oko preseljenja svoje brojne obitelji u Osijek gdje nije mogao naći stan. Ipak je i to konačno riješeno i Milutin Mayer se

⁶ Kolar-Dimitrijević, Logor, 2004: 153-155.

nalazi u Osijeku sve do 1920. godine kada je opet bio protiv svoje volje premješten za školskog nadzornika u Bjelovar.

Nasljednik Mayera na položaju školskog nadzornika u Srijemu bio je Milan Štimac. On je iskoristio loše stanje u školstvu na području Srijemske županije te je podnio prijavu protiv Mayera zbog lošeg nadzorništva. Mayer se opravdavao da se u ratnim prilikama i nije moglo bolje raditi, jer je mnogo škola bilo zatvoreno, a stanovništvo izmješteno. Škole su bile dvorazredne, trorazredne, četverorazredne i šestorazredne, već prema veličini mjesta i postojećim kadrovskim mogućnostima, ali putovi su bili neprohodni, zanemareni, veze isprekidane.

Milutin Mayer se uspio opravdati krajem 1917. godine. Međutim, nije mu bilo lako ni u Osijeku, gdje je već zbog svog prezimena smatran Nijemcem pa ga se narodna vlast u Osijeku nastojala riješiti. Zato je 1920. izrađeno rješenje da Milutin Mayer bude premješten iz Osijeka u Bjelovar, a Mihovil Jug - jer je u Bjelovaru bio vrlo dobar školski nadzornik Mile Teslić - u Osijek. Milutin Mayer, koji je imao petero djece koja su išla u školu, pobunio se protiv te odluke i tražio da se rješenje poništi što mu je i uspjelo: pravedni dr. Matko Laginja, istarski političar i veliki borac za prava Istrana je to učinio i tako je Mayer još neko vrijeme ostao u Osijeku.

Međutim, osječke vlasti nisu htjele Mayera u svojoj sredini; kada je došlo do formiranja oblasti u fazi prestrukturiranja školskih nadzornika, on ostaje bez mjesta. I bilo bi mu vrlo loše da se za njega nije zauzeo zagrebački gradonačelnik Vjekoslav Heinzel čijim zalaganjem je postavljen za školskog nadzornika grada Zagreba, izabran za gradskog zastupnika, a 1927. i 1928. i za podnačelnika. Međutim, tada se opet sve slomilo na Mayeru te on odonda radi kao tajnik Obrtnog zbora⁷ i ponajviše kao predsjednik Družbe Hrvatskog zmaja u Zagrebu.⁸

Ovdje objavljujemo četiri dokumenta koji su ključni za karijeru Milutina Mayera kao školskog nadzornika i pokazuju kako se lagano odlučivalo o sudbinama ljudi. Prvi dokument govori kako je 1917. godine čitavo srijemsko područje bilo prometno nepovezano, čime je kretanje stanovništva stavljeno pod apsolutnu kontrolu austrijskih vlasti, a to su iskorištavali domaći ljudi koji su svoje nezadovoljstvo iskazivali silno visokim cijenama usluga prijevoza fijakerima i uopće kolima; cijene su svakodnevno rasle, što ukazuje na to da su stalne cijene za vrijeme rata bile samo one maksimirane, dok su stvarne cijene bile stalno u rastu. To dovodi u pitanje i danas toliko puta citirano mišljenje da su kruna i dinar u prosincu 1918. bili isti. Jesu ako se usporede maksimirane cijene. No slobodne su cijene pokazivale ogromnu diskrepanciju u odnosu na maksimirane te postoji dvostrukost cijena. Bilateralnost novca postojala je sve do 1. siječnja 1923. godine, te je dinar vrijedio više nego kruna, što je omogućilo bezbrojne manipulacije na račun novca.

Drugi dokument je Mayer pisao 23. veljače 1920. kao opravdanje za svoj rad uoči i tijekom Prvoga svjetskog rata, tražeći da ga se i dalje ostavi na namještenju u Osijeku. Treći dokument je molba uglednog zagrebačkog gradonačelnika ing. Vjekoslava

⁷ Kolar, Obrtništvo, 2005: 77-88.

⁸ O povijesti Hrvatskog zmaja pisali su poslije 1990. mnogi koristeći se potpuno očuvanom arhivom ovog društva. (Despot, 1996: 155-162.)

Heinzela⁹ da se Milutin Mayer imenuje za školskog nadzornika grada Zagreba. Četvrti dokument je tekst kojim su kralj Aleksandar Karađorđević i Svetozar Pribićević kao ministar prosvjete umirovili Milutina Mayera.

Poslije ovakvog postupka monarhističke vlade, koji Mayer nije očekivao s obzirom na čitav svoj dotadašnji rad i suradnju sa Srbima, posve je normalno da je postao opozicija i da je takav bio kroz čitavo vrijeme monarhističke Jugoslavije, našavši utočište u društvu Braće Hrvatskog zmaja, koje ga je podržavalo i kao čovjeka i kao književnika, pomažući tiskanje njegovih djela.

Ovi se dokumenti prvi put objavljuju javnosti i mnogo govore o nesigurnom položaju državnog činovnika čija je karijera često ovisila o mišljenju pojedinaca. Mogao si najbolje raditi, ali to nije značilo ništa ako nisi bio uz stranku koja je bila na vlasti. No i onda si mogao loše proći, kao što se to dogodilo Milutinu Mayeru koji je 1939. bio uz dr. Vladka Mačeka. Odbio je suradnju s vlastima u NDH, ali ga to nije spasilo: u poratnom vremenu je istisnut iz javnog života kao književnik sklon povijesnom nacionalizmu.

1. Traženje Milutina Mayera od prosinca 1917. da mu se plate putni troškovi za pregled škola u Srijemu¹⁰:

Predmet: Mayer Milutin, žup. školski nadzornik, putni paušal.

Visoka kr. zemaljska vlado, odjelu za bogoštovlje i nastavu!

Pozivno na opis od 20. studenoga t.g. broj 26.513, čast mi je u gornjem predmetu dati ovo

Očitovanje:

Od 13. veljače do 26. svibnja 1917. pregledao sam u županiji srijemskoj 50 škola u 36 mjesta.

*U **veljači** pregledao sam ove škole: u Borovu, Ilači, Tovarniku, Šidu, Laćarku i Martincima.*

*U **ožujku**: Šidski Banovci, pustara Ivanci, Ilinci, Batrovci, Mala Vašica, Adaševci, Gibarac, Bačinci, Kukujevci, Gradište, Štitar, Županja, Bošnjaci, Vukovar stari, Vukovar novi, Čalma, Mandelos, Grgurevci, Šuljanci, Ležimir, Divoš, Bingula, Erdevik i Ljuba.-*

*U **travnju**: Vukovar stari (na "Švapskom brdu"), Ivankovo, Mikanovci stari, Mikanovci novi, Vođinci, Novak-Bapska i Šarengrad. -*

*U **svibnju**: šestorazrednu opću pučku školu u Iloku.*

⁹ Ing. Vjekoslav Heinzel, (Zagreb, 21. VIII. 1871. - Zagreb. 1. III. 1934) gradonačelnik Zagreba od 1920. do 1928. godine. Završio je Visoku tehničku školu u Grazu, a arhitekturu je diplomirao u Stuttgartu 1893., te je od 1895. do 1905. bio nastavnik na Graditeljskoj školi u Zagrebu koja je zapravo bila dio Obrtno škole. Kao graditelj je od 1896. do 1912. izgradio u Zagrebu više zgrada te je bio u stalnom doticaju s obrtnicima, a jednako tako je to bio i kao predsjednik Trgovačko-obrtničke komore od 1912. do 1920. godine.

¹⁰ Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, Ministarstvo narodne prosvjete, NDH, kut. 381 - dosje Milutin Mayer.

*Gosp. ravnatelj Higy-Mandić u svom podnesku od 16. srpnja t.g. veli, da sam pregledao samo škole uz željezničku prugu i da nijesam uslijed toga trebao mnogo kola. Ovaj njegov navod ne stoji, jer ako su neka od gore navedenih mjesta uz željezničku prugu, to ipak morao sam za sva upotrebljavati kola, jer još i danas kao i u doba moga službovanja u srijemskoj županiji opći između Vinkovaca i Inđije - Zemuna **dnevno samo jedan vlak.** -*

Za dokaz da sam zaista trebao mnoga kola neka služi ovo:

*13. veljače t.g. morao sam kolima u Borovo, jer vlak u **selu** Borovu ne staje. - Dne 21. veljače zaputio sam se da pregledam škola u Ilači, Tovarniku, Šidu, Laćarku i Martincima. - Otputovao sam iz Vukovara 21. II. u 8 sati u večer do Vinkovaca. Tu sam morao prenoćiti, jer za donji dio Srijema nema do drugog dana nikakove željezničke veze. - Dne 22. II. u 6 sati ujutro odoh željezničkim vozom do Ilače, gdje sam inšpicirao dvorazrednu školu prije podne. Poslije objeda odoh kolima u Tovarnik. Ovdje sam inšpicirao 22. II. poslije i 23. II. prije podne. - Oдавle kolima u Šidu. U Šidu bio sam 23. II. poslije, te 24. i 25. II. cio dan. - Dne 26. II. odoh iz Šida željeznicom u Laćarak, gdje sam cio dan inšpicirao i noćio, a 27. II. krenuo kolima u Martince, gdje sam imao cio dan posla. - Na 27. II. u noći vratih se do Vinkovaca, gdje sam morao opet prenoćiti, jer tek ujutro drugog dana odlazi željeznički voz za Vukovar:-*

Dne 5. III. u noći opet u Vinkovce na konak, te sam 6. III. doputovao ujutro u Šidske Banovce, gdje sam inšpicirao opću i 2. privatne škole.¹¹ Oдавle obišao sam kolima sva mjesta i to: Ivanci pustara, Ilinci, Batrovci, Mala Vašica, Adaševci, Gibarac, Bačinci i Kukujevc.

Premda su skoro sva ta mjesta uz željezničku prugu, moram sam ipak sve putovanje obaviti kolima, jer nema željezničke veze.

Iz Kukujevaca vratih se radi kancelarijskih poslova u Vukovar: - Noćiti sam morao opet u Vinkovcima, jer kako već gore rekoh, nema iste noći dalje željezničke veze s Vukovarom, kao što je to bilo prije rata. -

Na 13. III. zaputio sam se na inšpekciju u kotar županijski. - Do sela Gradišta dođoh željeznicom, a onda dalje kolima iz Gradišta u Štitar, Županju, Bošnjake i opet natrag u Županju.

Pošto vlak iz Županje u Vinkovci dolazi tek iza 8 sati ujutro, a vlak prema Vukovaru odlazi iz Vinkovaca u 7 sati, to sam morao u Vinkovcima čekati cio dan 17. III. na željeznički spoj s Vukovarom, pošto vlak odlazi iz Vinkovaca za Vukovar tek u 3/4 sati poslije podne. -

Dana 25. III. zaputio sam se u mitrovački i iločki kotar. Opet na konak u Vinkovce, da mogu 26. III. dalje u donji dio Srijema. - Na 26. III. ujutro stigao sam željeznicom u Laćarak i ovdje uzeo kola za Čalmu. Iz Laćarka (od stanice) sva mjesta morao sam proći kolima i to: Laćarak - Čalmu - Mandelos - Grgurevci, Šuljani, Ležimir, Divoš, Bingula, Erdevik, Ljuba, te oдавle kolima u Ilok na parobrodsku stanicu. - To su sve

¹¹ Vjerojatno srpska i njemačka evangelička škola, jer je po Školskom zakonu koji je donio ban Khuen Héderváry 1888. godine bilo moguće osnovati takve škole ako su ih uzdržavale vjerske zajednice. No i one su bile podložne – barem donekle – kontroli.

mjesta koja su vrlo udaljena od željeznice, unutra u Fruškoj gori, a kola neizrecivo skupa.

Dne 12. IV. dođoh vlakom do Ivanka gdje sam istog dana pregledao školu i prenoćio, a onda se 13. IV. ujutro zaputio kolima u Stare Mikanovce i Nove Mikanovce. -

Na 23. IV. odoh lađom u Šarengrad a odavle kolima u Bapsku - Novak i natrag opet u Šarengrad. -

*Kako se dakle iz gornjega vidi, mogao sam se željeznicom poslužiti vrlo malo, jer dnevno opći **samo jedan vlak**, dok ih je prije **rata bilo 9**.*

Svaki put na putovanju u donji dio Srijema kao i na povratku morao sam konačiti u Vinkovcima, jer istog dana nema dalje željezničke veze. Kako noćni vlak dolazi redovno uslijed zakašnjenja tek oko 10 ili 11. sati u Vinkovce, to je trošak za konak, večeru i za fijakere bio znatno veći nego prije rata, kada je čovjek imao odmah vezu za dalje.-

Osim toga bila je prošla zima (veljača, ožujak 1917) vanredno ljuta, te se moralo ložiti sve nekako do konca ožujka. Soba s loženjem stajala je za jednu noć 6 - 7,50 k(runu). - Prosto izrabljivanje, ali platiti se moralo, ili noćiti na ulici ili na kakovoj prostoj klupi u zamazanoj birtiji!

Što pako stoji jedan objed, večera te zajuttrak u današnje nesnosno skupo doba, mislim da i gg. zemaljski školski nadzornici najbolje znadu, jer su pred menom obojica izjavila da ne mogu sa svojim povišenim djevnicama i kilometrinom izaći nas kraj. - Tko želi znati kako se upravo bezdušno dere putnik, neka dođe u srijemsku županiju, naročito u kotareve županijski, šidski, iločki, iriški i mitrovački. - Za 4 - 5 km. daljine traži se za kola ništa više ni manje već 20 - 30 k(runu), a što je oko 6 - 10 km. tu treba platiti 40 - 55 k(runu). Ako čovjek primijeti što, da je preskupo, dobija obično odgovor: "Ako ne ćete toliko platiti koliko tražim, a Vi ajte gospodine pješice! Sijeno skupo, zob skupa, a kukuruz što sam imao za konje odnijela mi država, pa ne mogu ni ja jeftino voziti kao prije!"...

Da moji navodi o skupoći podvoza, konaka, hrane, zaista stoje, može se visoka vlada u svako doba uvjeriti kod svakoga pojedinog činovnika u županiji srijemskoj. Skupoća je dotjerala već dotlije, da svaki - pogotovo oženjeni - činovnik radosna srca prepušta vanjsko uredovanje svome mlađem kolegi, jer nitko ne će da iz svoga džepa još nadoplaćuje za službena putovanja i time prikraćuje svoju obitelj. -

Gosp. Mandić veli da sam mu ostavio zemunski kotar za inšpiciranje, gdje ima skoro sve obaviti kolima. - Priznajem to, ali neka bude uvjeren da bi bio ja najradije inšpicirao taj kotar, jer je u njemu podvoz razmjerno najjeftiniji od svih kotareva, (kao i u staro - pazovačkom), to zato, jer svaka općina ima svoj stalni godišnji podvoz, pa činovnik uz propisanu kilometrinu dobije u svako doba u ta dva kotara podvoz, i ne mora moljakati u seljaka milost da ga za skupe novce odveze u obližnje mjesto.

Inšpicirati nijesam mogao za to zemunski kotar, jer su 2/3 tamošnjih škola uslijed ratnih prilika tako oštećene, da se u škol. godini 1916/17. nije ni držala obuka u njima. - Da je zaista tako može se visoka vlada u svako doba uvjeriti iz iskaza koje je županija srijemska redovno mjesečno podnašala visokoj vladi o zatvorenim školama u škol. godini 1916/17.

Koju bi dakle svrhu imalo inšpiciranje škola koje su pogorjele i srušene? Moralo se to dakle ostaviti za jesen g. 1917., jer je bila izdana odredba da se imaju kroz proljeće i ljeto 1917. popraviti sve školske zgrade, odnosno podići nove, da se u jesen 1917. može otpočeti s redovitom obukom. Gdje to nije moguće, imale su se podići provizorne barake. -

Obzirom na upravo nesnosnu skupoću konačišta, hrane i podvoza, nijesam mogao svome nasljedniku g. Mandiću dati više nego što mi je ostalo, t.j. 106 k(run) 48 f(ilira).-

*Neka bude g. Mandić uvjeren da i sam uviđam i priznajem da je razmjerno dosta potrošeno, ali jesam li ja tome kriv? Da sam slutio u veljači i ožujku da ću biti u proljeće 1917. premješten,¹² ne bi bio nikuda išao po najljucij zimi, već bi bio sve g. Mandiću ostavio, pa da vidi, kako bi on prošao! Zaista čudan je njegov ključ obračunavanja po osobama. Tako se nije nikada obračunavala. Konačno niti jedan gostioničar, ni jedan seljak nije još pitao koliko je paušal, i može li se **sada** s njime izaći, već svatko traži koliko hoće i kako ga je volja! - Napokon i sama visoka vlada uvidila je i sama da se s dosadanjim putnim paušalom ne da izaći, pa je za škol. godinu 1917/18. isti povisila za sve županije. Dvojim, da li će se i s tom povišicom moći izaći na kraj, jer skupoća biva iz dana u dan sve veća. -¹³*

*Uostalom g. će se Mandić doskora i sam uvjeriti, da sadanji putni paušal ne dostaje za pokriće troškova oko pregledanja škola, te će uvidjeti, da nema pravo da od mene traži da mu iz **svoga** džepa za službena putovanja dajem više nego što mi je ostalo. -*

Molim visoku vladu da izvoli primiti ovo moje očitovanje i dobrostivo uvidjeti, da kraj postojeće skupoće s prošlogodišnjim putnim paušalom nijesam mogao izaći, van, da nijesam jeo i da sam pješačio od sela do sela, što ne bi služilo na čast jednom javnom zvaničniku.-

U Osijeku, 7. prosinca 1917.

Milutin Mayer, kr. žup. školski nadzornik

¹² Premješten je u Osijek.

¹³ Ovakvo stanje u Srijemu pokazuje da je inflacija itekako bila prisutna u životu Hrvatske i Slavonije, protivno onome što se tvrdilo u gospodarskoj povijesti Prvog svjetskog rata. Istina, maksimirane cijene zaustavljale su rast osnovnih namirnica čije su cijene bile normirane, ali je ta roba nestala s tržišta i problema s prehranom naroda bilo je itekako mnogo. Kruna je dakle već tijekom Prvog svjetskog rata bila zahvaćena snažnom inflacijom, pa ne stoji činjenica koju nalazimo u povijesnoj literaturi da je omjer krune i dinara bio 1:1. Bio je za maksimirane cijene, ali za slobodne ne. Ne znam da li je situacija kakvu opisuje Mayer bila samo u Srijemskoj županiji ili svugdje u Hrvatskoj i Slavoniji.

2. Milutin Mayer traži od bana Matka Laginja da ga se ne premjesti iz Osijeka u Bjelovar govoreći o svom životu od 1903. do 1920. godine.¹⁴

Predmet: Mayer Milutin, župan i gradski školski nadzornik, Osijek, pritužuje se radi nasilnog premještenja u Bjelovar i traži protiv sebe disciplinarnu istragu.

Preuzvišeni gospodine bane!-¹⁵

Dekretom bivšeg bana Tomljenovića¹⁶ od 11. veljače t.g. broj 5.216 (bogoštovlja i nastave) nasilno sam premješten iz Osijeka u Bjelovar:-

Taj premještaj uslijedio je na želju nekih osječkih "demokrata"¹⁷ i na osnovi podle denuncijacije zato što sam ja otvoreni i uvjereni katolik i što simpatišem sa hrvat(skom) pučkom strankom.¹⁸

U svom životu kao bivši pučki učitelj i kao školski nadzornik doživio sam već više političkih progona.

*Godine 1903. kada sam službovao kao učitelj u Sv. Heleni-Koruškoj kod Križevaca, došlo je protiv tiranije zloglasnog bana Khuena¹⁹ do bune. Stajao sam kao pošten čovjek i Hrvat uz svoj narod koji je bio izabran od oblasnih organa na vreme. Po želji tadašnjeg komesara u križevačkom kotaru "glasovitog" predstojnika Gjura Horvata zvanoga "Gjuke-paše", imao sam na glavnoj raspravi pred sudbenim stolom u Bjelovaru kao krunski svjedok **krivo svjedočiti** i prikazati pravo stanje stvari u drugom svjetlu. **Ja sam to odlučno odbio.** Stigli me svakojaki progoni, a bio sam i 6. sati zatvoren kod opć(inskog) poglavarstva u Vojakovcu prigodom provedbe disciplinarne istrage protiv mene.*

¹⁴ HDA, fond Ministarstvo narodne prosvjete NDH, kut. 389. - dosje Milutina Mayera. Primljeno pod br. 7564 u Odjelu za bogoštovlje i nastavu 27. II. 1920. Po brojevima se vidi da je prošlo dva odjela, da bi onda konačno ban poništio 27. veljače 1920. br. 7152 premještanje Milutina Mayera iz Osijeka i Mihovila Juga iz Bjelovara, što je onda prošlo kroz dva Odjela zemaljske vlade i pozitivno rješenje je otpremljeno 3. ožujka 1920. godine Mayeru.

¹⁵ Dr. Matko Laginja (Klana kraj Kastva, 1852. - Zagreb, 1930.), pravnik. Od 1915. živio je u Zagrebu i u mladosti simpatizirao s pravaštvom te se s Vjekoslavom Spinčićem i Matkom Mandićem bori protiv talijanskog nacionalizma u Istri. Bio je povjerenik za Istru u Narodnom vijeću Države SHS u jesen 1918., te ban u 1920. godini, ali je uklonjen s tog položaja zbog blagosti prema Stjepanu Radiću kojega pušta iz zatvora i zato što nije uspio spriječiti izbijanje stočne bune.

¹⁶ Ban Tomislav Tomljenović (Ričice Ličke, 1877. - Zagreb, 1945.), pravnik. Bio je 1918. veliki župan Ličke županije, a 1919. je imenovan na banski položaj nakon Ivana Palečka. Ponovno je imenovan banom nakon što je s banske stolice uklonjen dr. Matko Laginja.

¹⁷ Bila je to grupa oko Vase Muačevića i Ante Pinterovića.

¹⁸ Hrvatska pučka stranka bila je stranka pod vodstvom katoličkog svećenstva, seniora, koja je nastojala surađivati s beogradskim režimom. U konkurenciji sa strankom Stjepana Radića ona gubi svoj oslonac u narodu i već 1927. nestaje iz politike.

¹⁹ Grof Khuen Héderváry banovao je u Hrvatskoj od 1883. do 1903. godine. Otišao je iz Hrvatske bez pozdrava nakon što je došlo 1903. do pokreta protiv njegove nedemokratske vladavine.

Godine 1912., jerbo nijesam htio biti skutonoša tiranina komesara Cuvaja²⁰, i njegovog brata bivšeg zemalj(skog) školskog nadzornika Antuna Cuvaja,²¹ preko noći premješten sam od zemalj(ske) vlade za bogošt(ovlje) i nastavu²² k županijskoj oblasti u Vukovar:

Službovao sam u toj županiji 4. godine i to u najteža ratna vremena pod glasovitim Khuenovim i Tiszinim²³ prijateljem velikim županom Imbrom pl. Hideghetijem.²⁴ Što je značilo pod njim služiti znade samo onaj činovnik koji je u to doba bio tamo.

*Zaredali po želji austro-ugarskih vlasti teški progoni na Srbe u srijemskoj županiji. Mnogo je stradavalo i pučko učiteljstvo. **Ja sam se kao čovjek i kao Hrvat u mnogo slučajeva založio kod Hideghetijy da spasim nedužne učitelje, očeve mnogobrojne obitelji od internacije, tamnice a i u nekoliko slučajeva jamačno od smrti. Svi su ti živi i mogu posvjedočiti kao n.pr. Dušan Stanišić, učitelj u Šidskim Banovcima, Nikola Radelić, rav(najući) učitelj u Maloj Vašici, Dušan Poparić, rav(najući) učitelj u Rumi, Stanimir Borić, rav(najući) uč(itelj) u Ledincima, Nikola Metikoš, rav(najući) uč(itelj) u Moroviću, Negovan Popović tada u Karlovčiću a sada u Macutama. Ovaj bi mogao dosta pričati kako sam ga na svoju vlastitu odgovornost spasao od smrti. Konačno i Dane Glamočlija, rav(najući) učitelj u Grku, koga sam spasao iz internacije kada ga nepravedno denunciraše njegov paroh i bilježnik. A takvih je slučajeva bilo vrlo mnogo!***

*Nikada nijesam vješao toga na velika zvona, ali danas to zato naglasujem, da pravednost Vaša g. Bane vidi, kakav sam **bio čovjek i starješina svome učiteljstvu u najteža vremena, kada sam mogao kao otac 5. neopskrbljene djece grdno stradati, i kada se drugi nadzornici - koje je demokratska vlada bana Tomljenovića još u zadnji čas kao "uvjerene" demokrate imenovala zemaljskim školskim nadzornikom! - nijesu usudili ni pisnuti i bili skutonoše tuđinaca! -***

²⁰ Slavko Cuvaj (Bjelovar, 26. II. 1851. – Beč, 31. I. 1931.). Započeo službu kao računarski činovnik u Vojnoj krajini. Od 1885. do 1905. podžupan u Osijeku i Požegi, potom ličko-krbavski veliki župan, a od 1908. – 1909. vrhovni načelnik u Zagrebu. Za Pavla Raucha podban. Za bana je imenovan 19. I. 1912. i kada je Sabor raspušten 1912., prije nego što je konstituiran, Cuvaj je vladao kao komesar što je izazvalo brojne proteste, te je 21. srpnja 1913. opozvan s banske stolice, jer se poslije atentata koji je izvršen na njega nije ni pojavljivao na ulicama.

²¹ Antun Cuvaj (Bjelovar, 5. VI. 1854. – Zagreb, 7. VI. 1927.). Pučku školu i realnu gimnaziju polazio je u Bjelovaru, a 1872. završio gospodarsko-šumarsku školu u Križevcima te 1874. učiteljsku školu u Petrinji. Radio je na školama u Bjelovaru, Sisku, a 1887. je imenovan zemaljskim školskim nadzornikom za pučke škole u Hrvatskoj i Slavoniji i 1913. umirovljen na vlastiti zahtjev. Bio je odličan organizator te je dobio i grofovsko plemstvo "od Carevdara". Osim udžbenika napisao je i *Građu za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, 1-4, Zagreb, 1901. – 1912., koja je kao drugo ispravljeno i dopunjeno drugo izdanje izašla u 11 svezaka od 1910. do 1913. Brat Slavko htio je da Antun na izborima 1912. bude izabran za narodnog zastupnika, ali nije naišao na podršku učiteljstva, pa Antun nikada nije postao narodni zastupnik, a nije mu baš ni politički dobro išlo, pa njegova *Povijest trgovine, obrta i industrije u Hrvatskoj*, za koju je 1927. bio nagrađen povodom obilježavanja 75-godišnjice zagrebačke Trgovačko-obrtničke komore, nikada nije objavljena, iako se radi o vrijednom rukopisu.

²² Mayer je radio kao zemaljski školski nadzornik za pučke škole u Hrvatskoj i Slavoniji i naslijedio je Antuna Cuvaja, no to je – kao što se vidi – bilo vrlo kratkotrajno.

²³ István Tisza (1870. – 1918.) je bio prijatelj grofa Khuena Héderváryja i predsjednik ugarske vlade 1903.–1905. i 1913.–1917.

²⁴ Imbro pl. Hideghéty bio je bogdanovački veleposjednik i do 1915. više godina i veliki župan Srijemske županije, a 1917. i Virovitičke. Od 1915. do 1917. bio je hrvatski ministar u mađarskoj vladi, koje funkcije su uvijek obnašali najveći mađaroni.

God. 1917. u aprilu premješten sam iz Vukovara u Osijek i povjerene mi uz županij(ske) i agende gradskog škol(skog) nadzornika u Osijeku. -

Punu godinu dna nijesam u Osijeku dobio stana te sam živio odvojen od svoje obitelji. Takav život u skupo ratno doba materijalno me kao činovnika upravo uništio.

*U takovom zdvojnomo položaju molio sam da me natrag premjeste u Vukovar. Kada je to dočuo školski nadzornik Milan Štimac, denunirao me odjelnom predstojniku Rojcu²⁵ da sam zato tražio natrag da mogu primati mita i tjerati nečasni i nečisti posao. **Odmah sam osobno zatražio od g. Rojca protiv sebe disciplinarnu istragu koja je u tančine provedena i ja proglašen nekrivim i čiestim!**-*

I kada sam se ovdje konačno smirio, kada sam najsavjesnije - kao uvijek - vršio svoje zvanične dužnosti i s mojim učiteljstvom kao brat s bratom počeo da radim na prosvjetnom polju oduševljeno ne tražeći nikakve hvale i nagrade, sada me demokrate gone i tjeraju kao nijemu zvijer!

Gospodine Bane!

Zar sam ovakovu sudbinu zavrijedio nakon 25. godina moga poštenog rada u službi naroda i domovine?!

Kao književnik napisao sam mnoga djela iz starokršćanske i hrvatske povijesti, koja su većinom stekla prve nagrade i koja su u stotina tisuća poplavila hrvatske zemlje i stekla sveopće priznanje naroda i kritike. - Za taj rad odlikovao me i sv. otac papa Benedikto XV. zlatnim krstom "Pro Ecclesia et Pontifico", a razna domaća i strana književna durštva i korporacije koje "začasnim" koje "dopisnim" članom. -

Ta djela prevedena su nekoja i u više slavenskih jezika te i na engleski. -

A radio sam savjesno i na polju školskome tako, da mi u tome pogledu nije nitko mogao prigovoriti.

U drugoj zemlji bio bih ja za taj rad promaknut i nagrađen, a kod nas doživljam progone i uništenja! -

Gospodine Bane!

Ne tražim milosti već pravde! Tražim protiv sebe najoštriju disciplinarnu istragu da znadem zašto sam premješten kada ne nalazim na sebi nikakove krivice. -

Podjedno očekujem od Vas, staroga i sijedog borca za narodne naše ideale, da ovoj velikoj nepravdi učiniti izvolite odmah kraj i moje nepravedno premještenje iz Osijeka u Bjelovar obustavite.

To traži moral, zakon i pravda! -

Takovih progona bilo je dosta i treba da već jednom sine sunce pravde i poštenja pred vrata progonjenih! -

U Osijeku, 23. veljače 1920. -

Vaše Preuzvišenosti odani: Milutin Mayer, kr. žup. i grad. školski nadzornik i književnik.

²⁵ Dr. Milan Rojc (Zagreb, 28. IX. 1855. - Zagreb, 1. VI. 1946.). Završio je pravo u Beču i Zagrebu i 1879. otvorio odvjetnički ured u Bjelovaru. Bio je pristaša Hrvatsko-srpske koalicije te je 1906. postao predstojnik Odjela za bogoštovlje i nastavu. Istu je funkciju obavljao kao Povjerenik u vladi Narodnog vijeća Države SHS. Kasnije kao demokrat postaje predstojnik unutarnjih poslova Zemaljske vlade, ali se 1922. povukao iz politike i ponovno je odvjetnik u Bjelovaru, ne slažući se s načinom vladanja te je to i pismeno objelodanio.

3. Molba zagrebačkog gradonačelnika ing. Vjekoslava Heincela 1923. dr. Stjepanu Bosancu, povjereniku odjeljenja za prosvjetu i vjere kod Pokrajinske uprave u Zagrebu da se za školskog nadzornika u gradu Zagrebu imenuje Milutin Mayer.²⁶

Broj 35-Prs-1923.

U Zagrebu dne 9. I. 1923.

Gospodinu Dr. Stjepanu Bosancu,²⁷ povjereniku odjeljenja za prosvjetu i vjere kod pokrajinske uprave u Zagrebu.

Podpisanom gradskom poglavarstvu pridijeljen je kao školski nadzornik za pučke škole kr. županijski nadzornik gospodin Vinko Oster.

*Isti ne uživa ni kod školskoga odbora, ni kod podpisanoga gradskoga načelnika ono povjerenje, koje je u interesu nepomučenoga i skladnoga rada nužno da postoji između predstavnika državne vlasti i autonomnih organa gradske općine, **naročito pogledom na moderne prosvjetno-nastavne nazore**, što ih goji današnje predstavništvo općine grada Zagreba.*

Kako je u prijašnje vrijeme suglasno i skladno djelovanje školskog nadzornika i pozvanih autonomnih organa i predstavnika gradske općine, vazda rodilo najljepšim uspjehom u upravnom i nastavnom pogledu, drži podpisani, da bi za postignuće takovoga povoljnoga sklada u administrativno - nastavnom smjeru, bilo svrsi najshodnije, kad bi se opet postavila za školskog nadzornika u području grada Zagreba ličnost, koja bi u tom smislu uživala povjerenje i više državne vlasti i autonomnih predstavnika gradske općine.

*Stoga mi je čast predložiti, da se školskim nadzornikom u gradu Zagrebu imenuje g. **Milutin Mayer**, koji je sada na službovanju kod odjeljenja za prosvjetu i vjere, a prije je bio školskim nadzornikom u Osijeku.*

Gradski načelnik Vjek. Heinzel,²⁸ v.r.

²⁶ HDA, Ministarstvo narodne prosvjete NDH, kut. 389. – dosje Milutina Mayera. Zaprimiteljeno kod Pokrajinske uprave za Hrvatsku i Slavoniju, odjeljenje za prosvjetu i vjere, 12. I. 1923. pod br. 1418. – dosje Milutin Mayer je imenovan za gradskog nadzornika, ali je već 30. studenoga 1924. umirovljen bez ikakvog obrazloženja.

²⁷ Stjepan Bosanac, pedagog i klasični filolog (Bjelovar, 1870. – Zagreb, 1949.). Radio do 1906. u zagrebačkoj Klasičnoj gimnaziji. Od 1906. imenovan je školskim nadzornikom za srednje škole i taj položaj zadržava sve do 1922. kada u reorganizaciji postaje povjerenik za prosvjetu i vjere, a onda rektor Više pedagoške škole u Zagrebu. Bavio se pravopisom i javlja se u javnosti sve do 1940. godine. (Tomo ŽALAC i Zlatko VINCE, Stjepan Bosanac, *Hrvatski biografski leksikon*, 2., 1989., 179-180).

²⁸ Ing. Vjekoslav Heinzel (Zagreb, 27. VIII. 1871. – Zagreb, 1. III. 1934.). Heinzel je čitav svoj život vezao uz Zagreb i mnogo je doprinio modernizaciji grada na gotovo svim poljima, a osobito na poduzetničkom. Od 1896. do 1912. radi kao arhitekt, pa je izgradio hrvatsko-slavonski industrijski paviljon za Milenijsku izložbu u Budimpešti 1896. Od 1912., pa do 1924. je predsjednik Trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu te na tom položaju, kao i na položaju gradonačelnika Zagreba, uspješno vodi Zagreb kroz političke neprilike u kojima se našla Hrvatska u monarhističkoj Jugoslaviji, jačajući privrednu moć Zagreba. Kada su to vlastodršci shvatili, Heinzel je morao napustiti javne funkcije. (Tomislav PREMIERL i Filip HAMERŠAK, Vjekoslav Heinzel, *Hrvatski biografski leksikon*, V, Zagreb, 2002., 501-502.)

4. Kralj Aleksandar i Svetozar Pribićević kao ministar prosvjete umirovljuju 30. studenog 1924. Milutina Mayera.²⁹

MI

ALEKSANDAR

Po milosti Božjoj i volji narodnoj Kralj Srba, Hrvata i Slovenaca

Na prijedlog Našeg Ministra prosvjete, a na osnovi čl. 137 i 239 Zakona o činovnicima i ostalim državnim službenicima građanskoga reda rešili smo i rešavamo, da se stavi u stanje pokoja³⁰ s penzijom, koja mu prema godinama pripada: Milutin Majer, gradski školski nadzornik u Zagrebu.

Naš Ministar prosvete neka izvrši ovaj Ukaz.

30. novembra 1924. godine

Ministar Prosvete Sv. Pribićević³¹

ALEKSANDAR v.r.³²

LITERATURA

1. Cuvaj, Antun. *Građa za povijest školstva kraljevine Hrvatske i Slavonije*. Sv. I.-XI., Kr. hrv.-dalm.-slav. vlada, Zagreb, 1910.-1913.
2. Despot, Zvonimir. Društvo braće Hrvatskog Zmaja, *Podravski zbornik '96*, br. 22., Koprivnica, 1996., str. 155-162.
3. *Hrvatski biografski leksikon*, 1-6. Zagreb : Hrvatski leksikografski zavod "Miroslav Krleža", 1983. – 2006.
4. Kolar-Dimitrijević, Mira. *Ferdo Rusan. Život i djelo 1810.-1879.*, Meridijani, Samobor, 2004.
5. *** Logor za internirce u Žljebiću i Glavno središnje taborište za internirane i evakuirane u Koprivnici 1915.- do 1917. godine, *Podravski zbornik '30*, Koprivnica, 2004., str. 153-176.
6. *** Prilog biografiji Milutina Mayera, učitelja u Svetoj Heleni i pisca povijesnih romana, *CRIS*, 1, Križevci, 2005., str. 73-88.
7. *** Povijesni pregled razvitka zagrebačkog obrtništva. *Obrtništvo Zagreba. 650 godina tradicije i 120 godina organiziranog obrta*, ur. Jadran Antolović, Udruženje obrtnika grada Zagreba, Zagreb, 2005., str. 15-111.
8. Petrić, Hrvoje. Prilog poznavanju razvitka koprivničkoga školstva do kraja XX. Stoljeća, *Spomenica Filipa Potrebiće*. / ur. M. Matijević-Sokol, HI-Fi, Zagreb, 2004., str. 209-219.

²⁹ Kao bilj. 23.

³⁰ Ovaj termin je smetao jezikoslovce u Hrvatskoj, jer je umirovljenje poistovjećeno sa smrću.

³¹ Svetozar Pribićević (Kostajnica, 26. X. 1875. – Prag, 15. IX. 1936.), jedan od vođa Hrvatsko-srpske koalicije u Hrvatskom saboru. Bio je profesor matematike, ali se rano okrenuo politici. Bio je potpredsjednik Narodnog vijeća Države SHS, zatim ministar unutrašnjih poslova i 1923. – 1925. ministar prosvjete u Pašićevim vladama Kraljevine SHS. Zbog koalicije sa Stjepanom Radićem i stvaranja Seljačko-demokratske koalicije postao je nepoćudan radikalima na vlasti i umro u progonstvu, napisavši u svojoj oporuci narodu da bi državu trebalo urediti kao federaciju i republiku.

³² Aleksandar Karađorđević (Cetinje, 17. XII. 1888. – Marseille, 1934.), regent od 24. lipnja 1914., a kralj od 16. kolovoza 1921. godine. Bio je sklon autokratskoj vladavini i centralizmu.

9. Strugar, Vladimir. Prilog poznavanju osnovnog školstva u Bjelovaru od postanka do 1914. godine, *Bjelovarski zbornik*, '89., Bjelovar, 1989.
10. Virc, Zlatko. Vinkovci za banovanja Josipa Šokčevića, njegovi posjeti rodnome gradu i majci. // *Zbornik radova Hrvatski ban Josip Šokčević*, ur. D. Klepac i K. Čorkalo, HAZU - Centar za znanstveni rad u Vinkovcima, Zagreb - Vinkovci, str. 413-433.

Mira Kolar-Dimitrijević, Zagreb

(Summary)

MILUTIN MAYER AS AN EDUCATIONAL SUPERVISOR IN SRIJEM AND SLAVONIJA DURING THE FIRST WORLD WAR

Since the Mažuranić law on education, educational supervisors overtook the control of schools on the county level, and later on city and district levels. They were the best professionals in their field of work and they held great responsibility. Milutin Mayer started as an educational supervisor in 1908 and succeeded Antun Cuvaj on the position of country educational supervisor in 1912, although, only for a short period, and was soon relocated to the position of the county educational supervisor in Srijem County and later in Virovitica County, i.e., Vukovar and Osijek, and in the period from 1912 to 1921 he worked there. It was completely new location for him as he spent all his earlier life in Zagreb County. The memory of Mayer's work and life in Srijem and Slavonija, and existing schools, with poor performance, as well as the end of his supervising carrier has completely vanished today, but it should be recorded in the cultural history of a nation, especially in regard to his distinguished role in the Association *Braća Hrvatskog Zmaja*, where he was a chairman for a long time.

Key words: Milutin Mayer, educational supervisors, history of education, Srijem, Slavonija, 1914-1918